

Pierwsze znaleziska kamionki siegburskiej ze Starego Miasta w Bydgoszczy

Podczas nadzoru archeologicznego nad przebudową ul. Grodzkiej w 1998 r. przy Rybim Rynku w nowożytnych nawarstwieniach odkryty został fragment nieznanego dotąd z Bydgoszczy naczynia kamionkowego. Pomimo niekompletnego stanu zachowania zabytek ten jest godny uwagi, ponieważ reprezentuje wysoki poziom europejskiego rzemiosła garncarskiego z przełomu XVI/XVII wieku, zarówno w aspekcie technicznym jak też estetycznym.

Omawiany fragment naczynia ma kształt nieregularny (szerokość maksymalna 3,8 cm i wysokość 4,9 cm). Reprezentuje typ szarej, toczonej kamionki, ozdobionej nakładką odcisniętą w matrycy. Pierwotna zrekonstruowana średnica naczynia wynosiła około 7,0 – 8,0 cm. Pomimo częściowego zachowania zabytku, z dużym prawdopodobieństwem zaliczyć można go do wyrobów siegburskich, wytwarzanych w pobliżu Kolonii, w Niemczech, pod koniec XVI wieku.¹ Za takim pochodzeniem przemawiają argumenty, wymagające szerszego rozwinięcia.

Ogólnie rzecz biorąc kamionka zaliczana jest do rodzaju ceramiki spieczonej, charakteryzującej się czerepem w pewnej mierze zeszklonym, nie przepuszczającym cieczy i posiadającym dużą wytrzymałość mechaniczną oraz odporność chemiczną.² Gлина do produkcji kamionki odznaczała się szczególnymi właściwościami, wynikającymi z dużego przedziału pomiędzy temperaturą zeszkliwienia (1100°C) i topnienia (1500°C). Największe złoża takiego surowca występowały w Belgii, północnej Francji, południowej Anglii i na terenie niemieckiej Nadrenii, z głównymi ośrodkami: Siegburgiem, Kolonią, Raeren i

Fragment naczynia kamionkowego z ulicy Grodzkiej

0 3 6 cm

Snella z portretem Filipa II, Siegburg, ok. 1570 r. wg Kamionka. Katalog zbioru Muzeum Narodowego w Gdańsku, Gdańsk 1991, opr. E. Kilarzka, il. 4 (Katalog)

Westerwaldem.³ Działalność warsztatów siegburskich rozpoczęła się w drugiej połowie XIV wieku, jednak rozkwit tego ośrodka nastąpił w latach 1550 – 1630.⁴

Fragment szarej, toczonej kamionki z ul. Grodzkiej w Bydgoszczy posiada bogatą i charakterystyczną dla Siegburga ornamentykę reliefową. Zachował się podział na trzy pola zdobnicze, ograniczone obrzmiem złożonym: z szerokiego, płaskiego profilu i wąskiej listwy. W środku fragmentu naczynia widoczna jest płaskorzeźbiona głowa, górna część zarysu skrzydła oraz nieprzetłumaczalny napis „VNKVISCH”, stanowiący być może urywek z szerszej inwokacji. Po lewej i prawej stronie głównego pola ornamentacyjnego zachowały się fragmenty postaci kobiecych w pofałdowanych tunikach. Na załamaniu zachowanej części kamionki wyraźnie widoczna jest szczelina pomiędzy wierzchnią, reliefową nakładką a zasadniczym czerepem naczynia. Podobna technika garncarska dominowała w warsztatach siegburskich. Nakładki przyklejano na powierzchnię wysuszonego naczynia za pomocą szlamu glinianego bezpośrednio z matryc.⁵

Pozostaje do wyjaśnienia hipotetyczny, pierwotny kształt naczynia oraz przedstawień figuralnych. W pierwszym przypadku z dużym prawdopodobieństwem należy się dopatrywać fragmentu tzw. snelli (niem. „Schnelle”), czyli wysokiego, smukłego naczynia o kształcie cylindrycznostożkowatym, na okrągłej podstawie, z wylewem również okrągłym, ale o mniejszej niż podstawa średnicy.⁶ Do upiększania dzbanów kamionkowych z Siegburga pod koniec XVI wieku wykorzystywano szeroki zakres tematyczny scen biblijnych, mitologicznych, przedstawień portretowych, dekoracji heraldycznych i roślinnych. O dominującej roli przedstawień biblijnych ze Starego i Nowego Testamentu zdecydował z pewnością fakt, że Siegburg był siedzibą opata, który sprawował nadzór nad cechem garncarzy.⁷ Upodobanie do motywów religijnych wynikało również z zasad luteriańskiej reformy Kościoła.⁸ W rezultacie sądzić można, iż ornamentyka fragmentu kamionki obejmowała tematykę biblijną, choć nie są również wykluczone elementy motywu chrystologicznego lub maryjnego.⁹

Drobnoziarnista, szara glina siegburska pozwalała na odciskanie z matryc nakładek o niezwykle subtelnym rysunku. Zdobione w ten sposób snelle zaliczane są do najwybitniejszych dzieł ceramiki renesansowej. Do tej pory rozpoznano je głównie w Gdańsku, powiązanych handlowo z Kolonią i Sieburgiem.¹⁰ Opisany fragment kamionki pochodzi z czasów intensyfikacji handlu wiślanego, gdy podobne wyroby mogły przenikać z Gdańska do Bydgoszczy.¹¹ Dla weryfikacji wskazanej hipotezy niezbędne są pełniejsze analizy bogatego zbioru ceramiki bydgoskiej z początków okresu nowożytnego.

Przypisy:

- 1 E. Kilarska, Kamionka. Katalog zbioru Muzeum Narodowego w Gdańsku, Gdańsk 1991, s. 10-15.
- 2 L. Chrościcki, Fajans. Znaki wytworów europejskich, Warszawa 1989, s. 9.
- 3 E. Kilarska, op. cit., s. 6-7.
- 4 Ibidem, s. 10.
- 5 Ibidem, s. 8.
- 6 Ibidem, s. 13.
- 7 Ibidem, s. 14.
- 8 J. Harasimowicz, Sztuka reformacji na Pomorzu Zachodnim i środkowym Nadodrzu. Stan i perspektywy badań, Biuletyn Historii Sztuki, t. LIV, nr 3, 1992, s. 1-9.
- 9 Ibidem, s. 8.
- 10 E. Kilarska, op. cit., s. 5-6.
- 11 Z. Guldon, Życie gospodarcze Bydgoszczy w latach 1466-1772, [w:] Historia Bydgoszczy, t. 1, Warszawa-Poznań 1991, s. 180-186.